

Наталія БУЛГАРУ,

orcid.org/0000-0002-2190-9016

*старший викладач кафедри психології, педагогіки та лінгводидактики
Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку
(Одеса, Україна) bugarunat@gmail.com*

ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ ЗАКЛАДІ

Концепцією цієї статті є розробка автором методичної основи методу креативного мислення при викладанні іноземної мови у технічному навчальному закладі. Роз'яснюється перевага підходу навчання з використанням креативного мислення та його важливість у методиці навчання іноземним мовам, пропонується аналіз змісту креативного навчання та функціонування його методичних компонентів. Надається методичний та психологічний аналіз креативності навчання іноземній мові в технічному навчальному закладі, включаючи методичні та психолого-педагогічні функції та прийоми навчання в рамках запропонованого методу навчання. Досліджено та науково обгрунтовано переваги та ефективність використання креативного мислення перед традиційними методами в контексті оволодіння іноземними мовами. Розглянуто основні елементи креативного мислення, його на відміну від логічного мислення, і навіть створення сприятливіших умов вивчення іноземної мови для студентів технічних спеціальностей. Також у статті проаналізовано та описано провідні методичні засади креативного навчання іноземних мов у немовному вузі, такі як принцип креативізації навчального процесу, принцип активізації комунікативних резервів, принцип амбівалентності суджень. Слід зазначити, що практична реалізація креативності можлива з урахуванням деяких вимог щодо процесу навчання, як створення здорового психологічного клімату в колективі, клімату взаємної довіри та розуміння. Встановлено, що критичне мислення виводить заняття на якісно вищий рівень, тому що класичні освітні методики не можуть задовольнити потреби суспільства у вихованні конкурентноспроможних спеціалістів. З'ясовано, що специфіка навчання іноземній мові потребує вдумливого поєднання класичних методик з інноваційними методиками, а саме методики використання креативного мислення під час навчання іноземній мові у технічному закладі.

Ключові слова: креативність, креативне мислення, комунікативний підхід, іноземні мови.

Nataliia BULHARU,

orcid.org/0000-0002-2190-9016

*Senior Lecturer at the Department of Psychology, Pedagogy and Linguodiagnostics
State University of Intellectual Technologies and Communications
(Odesa, Ukraine) bugarunat@gmail.com*

BASES OF USING CREATIVE THINKING TECHNIQUES IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS IN TECHNICAL INSTITUTION

The concept of this article is the author's development of methodological basis of the creative thinking method of foreign languages in a technical educational institution. The advantage of a creative thinking approach to learning and its importance in the methodology of teaching foreign languages is explained, an analysis of the content of creative learning and the functioning of its methodological components is proposed. A methodical and psychological analysis of the creativity of teaching a foreign language in technical education is provided, including methodological and psychological-pedagogical functions and teaching methods within the proposed teaching method. The advantages and effectiveness of using creative thinking over traditional methods in the context of mastering foreign languages are researched and scientifically substantiated. The main elements of creative thinking, its difference from logical thinking, as well as the creation of more favorable conditions for learning a foreign language for students of technical specialties are considered. The article also analyzes and describes such leading methodological foundations of creative teaching of foreign languages in a non-linguistic university, such as the principle of creativeization of the educational process, the principle of activation of communicative reserves, the principle of ambivalence of judgments. It should be noted that the practical implementation of creativity is possible subject to certain requirements for the learning process, such as the creation of a healthy psychological climate in the team, a climate of mutual trust and understanding. It has been established that critical thinking brings classes to a qualitatively higher level, because classical educational methods cannot meet the needs of society in the education of competitive specialists. It has been established that the specificity of teaching a foreign language requires a thoughtful combination of classical methods with innovative methods, namely the method of using creative thinking when teaching a foreign language in a technical institution.

Key words: creativity, creative thinking, communicative approach, foreign languages.

Постановка проблеми. Іноземна мова стає з одного боку, засобом отримання професійної чи іншої інформації, з другого боку, засобом здійснення комунікації. Однак про ефективну комунікацію можна говорити лише в тому випадку, якщо людина правильно сприйняла або передала інформацію. У зв'язку з цим все частіше від педагогів і психологів можна чути, що комунікативна компетенція результативна лише в тому випадку, якщо людина має критичне мислення.

Викладач повинен спрямовувати студентів, сприяти розвитку їх творчих умінь на кожному занятті. Тільки в процесі цілеспрямованої наполегливої роботи вдасться сформувати певні якості та досягти зацікавленості на занятті. Різноманітність форм дидактичної роботи породжує різноманітність цільових установок для студентів, збільшується обсяг часу, що витрачається на самостійну роботу. Придбання знань, умінь та навичок самостійної роботи привчає студентів до творчої роботи, розвиває творче мислення, створює передумови для їх застосування в системі професійної діяльності, удосконалює здібності усного та письмового спілкування, віддаючи перевагу висловленню думок, емоцій та почуттів, а також умінню аргументувати. Чим більше різноманітних завдань використовується, тим ефективніші результати.

Яким чином забезпечити розвиток критичного мислення на уроках іноземної мови? З одного боку, це складно, тому що через свою специфіку оволодіння цим предметом потрібно великий обсяг «зовні створеного» репродуктивного середовища. Однак викладання іноземної мови через свою комунікативну природу завжди відрізнялося творчим характером, більшою спрямованістю на створення своїх власних мовних продуктів. Все це, безперечно, вимагає креативності, самостійності та критичності мислення. Виходячи з цієї позиції, вважаємо використання прийомів технології критичного мислення на заняттях англійської мови настільки ж простим, як і необхідним.

Аналіз досліджень. Дослідженням креативного навчання займалися як вітчизняні, так і зарубіжні педагоги. Модулювання освітніх практик описано в посібнику О. Пехоти (Ничкало, 2008: 57), а також працях Ю. Васькова (Васьков, 2000), Л.Павлової (Ніколаєнко, 2009: 230), Г. Сазоненко (Майли, 215: 84). Аналіз та опис практик особистісного розвитку подано в сучасних психолого-педагогічних розробках (Л. Крившенко, Н. Мойсеюк, М. Холодна та ін.).

Критичне мислення може означати взагалі різні речі для різних людей в різних контекстах, тому визначити, що таке критичне мислення

не просто. За словами Р.Х. Енніса, критичне мислення можна описати як, «...розумне рефлексивне мислення, яке зосереджується на прийнятті рішення в що вірити і що робити» (Енніс, 1993:47). Взагалі, критично осмислювати питання означає розглядати це питання з різних точок зору, досліджувати та піддавати сумніву будь-які можливі припущення, що можуть лежати в основі питання, а також вивчати можливі альтернативи (Курочкіна, 2017: 3).

Результати наукових досліджень і педагогічний досвід сучасних педагогів та науковців дають змогу стверджувати, що використання креативних методів навчання має низку суттєвих переваг перед традиційними методами в контексті формування у студентів загальнолюдських цінностей (Е. Арванітопуло, Л. Байдунова, І. Зимня, І. Мудрицька, А. Муратов, Е. Полат, Т. Полилова, Т. Шапошникова та ін.).

Д.Халперн, розмірковуючи про інтелектуальні вміння критичного мислення, зупиняє увагу наступних:

- аналіз/висновки;
- висування, формулювання, розробка гіпотез;
- встановлення та створення, пошук аналогій, метафор;
- активізація раніше набутих знань;
- активізація причинно-наслідкових відносин;
- аналіз значущості;
- порівняння – зіставлення – протиставлення;
- застосування у реальних умовах;
- контраргументація;
- оцінка та її достовірність/валідність;
- узагальнення ідей;
- вивчення інших точок зору.

Мета статті – розглянути необхідність формування та розвитку креативного мислення студентів при вивченні іноземної мови в технічному вузі.

Виклад основного матеріалу. У навчанні іноземній мові в технічному закладі проблема навчання спілкуванню пов'язана з формуванням мовних, фонетичних, граматичних та лексичних навичок та творчих умінь у різних видах мовної діяльності – читанні, говорінні, аудіювання та письма. Необхідно також брати до уваги таке поняття як комунікативна компетенція, тобто здатність вирішувати засобами іноземної мови актуальні для студентів завдання спілкування у побутовому, навчальному, виробничому та культурному житті; вміння користуватися фактами мови та мови для реалізації цілей спілкування.

Необхідно пам'ятати, що іноді хтось володіє невеликим набором іншомовних слів і конструкцій, але досить комунікабельна людина, що активно користується мімікою і жестикуляцією, багатством

інтонацій, життєвим досвідом, що дозволяє орієнтуватися в непростих ситуаціях спілкування, знаходить більше розуміння в іншомовному факультеті, ніж людина словниковим запасом і грамотною, найчастіше книжково-письмовою мовою, рясна фразеологічними зворотами, ідіоматичними висловлюваннями та розмовними кліше (Гилфорд, 1971: 151). Тому однією з проблем навчання іноземної мови є не лише відбір та організація мовного матеріалу за етапами навчання, але вивчення змісту поняття «спілкування» у єдності його сторін, видів, функцій та норм, а також формування комунікативної компетенції.

Розуміння сутності творчості і що лежать у його основі здібностей – проблема, через яку існує безліч суперечливих психологічних, педагогічних і філософських теорій, думок і концепцій. Розглянемо психологічні аспекти, які найбільш важливі для розуміння сутності запропонованої програми розвитку креативності (анг. create – творити, створювати). Творчість у сенсі сприймається як діяльність у ситуації невизначеності, спрямовану отримання результатів, які мають об'єктивної чи суб'єктивної новизною. У цьому плані творчість не обов'язково пов'язана з такими видами діяльності, що традиційно відносяться до творчих, як: малювання, написання музики або віршів, гра на сцені і т.п. Воно має місце у всіх тих випадках, коли доводиться діяти в ситуаціях невизначеності, відсутності чітких алгоритмів, невідомості суті і способів вирішення проблем, що постають перед людиною, непередбачено змінюються умови.

Викладачі цілком виправдано приділяють найбільшу увагу засвоєнню та тренуванню граматичного та лексичного матеріалу, організованого за тематичним принципом на основі мовних, умовно-мовленневих та мовленневих вправ, ситуацій та рольових ігор. Часто це набуває форми обміну інформацією, наділеної у потрібну граматичну форму з використанням лексики з певної теми, що можна назвати «спілкуванням на комунікативній основі». Але спілкування, у світлі психологічних, соціологічних та лінгвосоціологічних досліджень, є єдністю трьох сторін: комунікації, інтеракції та перцепції – що пов'язано не тільки з обміном інформацією (комунікація), але і з виконанням спільної діяльності (інтеракція), одним із засобів здійснення якої є мовленнєва діяльність, а також особистісним сприйняттям співрозмовників не тільки як мовленнєвих партнерів, але і як однодумців, друзів, опонентів, противників, тобто осіб, які допомагають або ускладнюють здійснення тієї чи іншої діяльності (перцепція) (Гилфорд, 1971: 152).

Для такого плідного спілкування необхідно формувати комунікативну компетенцію з допомогою розвитку та активізації творчого (креативного) мислення. Однак багато студентів не вміють креативно мислити, і не готові самостійно приймати рішення, а отже такий студент не зможе вільно орієнтуватися в потоці інформації іноземною мовою, успішно застосовуючи отримані знання у своїй професійній діяльності. Отже, кінцеві вимоги передбачають наявність комунікативної компетенції, необхідної для іншомовної діяльності з вивчення та творчого осмислення зарубіжного досвіду у профільній та суміжних галузях науки, а також для ділового спілкування.

Загалом креативність можна визначити як комплекс інтелектуальних та особистісних характеристик, що дозволяють людині продуктивно діяти у ситуаціях новизни, невизначеності, неповноти вихідних даних та відсутності чіткого алгоритму вирішення проблем (Енніс, 1993:15).

Відповідно до концепції Дж. Гілфорда (Гилфорд, 1971: 150), креативність розглядається як самобутній різновид мислення – так зване дивергентне («розбіжне, що йде в різних напрямках») мислення, яке допускає варіювання шляхів вирішення проблеми, призводить до несподіваних висновків та результатів. Таке мислення протиставляється конвергентному («схожому»), спрямованому на пошук єдиного правильного рішення на основі аналізу множини попередніх умов. Дивергентне мислення орієнтується не так на відоме чи відповідне вирішення проблеми, а проявляється тоді, коли проблема ще розкрито і невідомий шлях її вирішення (Енніс, 1993:17).

Можна виділити, зокрема, такі компоненти креативності:

- здатність до виявлення та постановки проблем;
- швидкість – здатність до генерування великої кількості ідей;
- гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї, що відносяться до різних смислових категорій;
- оригінальність – здатність висувати нестандартні, рідкісні ідеї;
- здатність до вирішення проблем на основі аналізу та синтезу інформації;
- здатність удосконалити об'єкти або ідеї, додаючи деталі.

Креативне мислення багато в чому відрізняється від вертикального – традиційного типу розумової діяльності. При вертикальному мисленні людина просувається вперед, роблячи послідовні кроки, кожен із яких має бути виправданий. При

креативному мисленні людина використовує інформацію, що надходить, не заради неї самої, а заради результату, який вона може принести. При цьому типі мислення цілком припустимо помилятися на якомусь етапі, але в результаті все ж таки прийти до правильного рішення.

При вертикальному мисленні (у логіці чи математиці) таке виключено: помилка будь-якому етапі чутливо позначиться в результаті. При креативному мисленні навмисно вишуковують сторонню інформацію. При вертикальному мисленні обирають лише те, що має прямий стосунок до справи (Курочкіна, 2017: 13). Логічне (вертикальне) мислення вибірково; креативне (творче, «горизонтальне») мислення має більш загальний характер. Вертикальне мислення допускає існування лише одного шляху і заперечує всі інші напрями. Горизонтальне (креативне) мислення розглядає та порівнює всі можливі шляхи, звертає особливу увагу на нові напрями та завжди залишає можливість для нового вибору. Вертикальне мислення визнає лише окремі послідовні кроки; креативне допускає логічні стрибки (логіка у своїй може бути відтісна задній план). При вертикальному мисленні кожен крок має бути правильним; при креативному мисленні важливим є лише підсумковий результат.

Вертикальне мислення «відпрацьовує» ті напрями, які гарантують швидкого успіху; у креативному мисленні не відкидається нічого. Кожен шлях потенційно веде до успіху, навіть якщо його плюси залишаються в тіні досі. Вертикальне мислення схильна надто швидко наклеювати ярлики та давати категоричні оцінки; креативне мислення прагне уникати шаблонів та жорстких схем. Вертикальне мислення дотримується давно прокладеного, найлегшого шляху; креативний – шлях, який на перший погляд здається найменш обіцяючим. Креативне мислення не замінює вертикальне. Потрібні обидва. Вони доповнюють одне одного. Для креативного мислення характерна творчість, вертикального – вибірковість.

При вертикальному мисленні можна дійти певного висновку, зробивши низку обґрунтованих кроків. Оскільки ці кроки виглядають розумними, людина цілком упевнена у правильності свого висновку. Креативне мислення змушує засумніватися в будь-якому суворому висновку, хоч би яким виправданим і обґрунтованим він здавався. Слід пам'ятати і про те, що для розвитку креативності учнів викладачеві необхідно створити конкретні умови, в яких студент міг би проявити себе як висококреативну особистість.

Виходячи з вищенаведеної переваги креативного мислення, слід виділити пропоновану тео-

ретичну основу навчання. Специфіку та зміст навчання можна розділити на два концептуальні аспекти: професійний психолого-педагогічний та методичний.

Психолого-педагогічний аспект складається з наступних принципів навчання: принцип творчої активності, принцип патріотичного виховання.

Методичний аспект. В основі методичної концепції навчання студент є центральною ланкою у співвідношенні: «мислення – студент – іноземна мова».

Слід зазначити такі провідні методичні засади креативного навчання іноземних мов у неможливому вузі:

- а) принцип креативізації навчального процесу;
- б) принцип активізації комунікативних резервів;
- в) принцип амбівалентності суджень.

Принцип креативізації навчального процесу навчання є базовим методичним концептом, в його основі лежить концептуальна теза, згідно з якою розвиток креативного мислення є засобом формування комунікативної компетенції студентів. Для цього необхідно розвинути креативне мислення, яке досягається за допомогою виконання креативних вправ. При цьому креативне мислення виступає не тільки як засіб, але і як технологія і підхід навчання. Створення умов навчання, за яких сприятливо та оптимальним чином реалізовуватиметься процес розвитку креативного мислення учнів, викладачеві слід використовувати такі методичні прийоми: створення комфортної творчої атмосфери та умов навчання; використання на занятті вправ з розвитку креативного мислення (мовного та мовного формату); створення умов конкуренції між студентами Цей принцип складається з наступних базисних аспектів навчання: концентрація процесу навчання на самостійній роботі учнів; визнання та винагорода оригінальності ідей, що висувуються студентами; комунікативна спрямованість навчання Метою даного принципу є розвиток креативного мислення студентів на заняттях з іноземних мов з використанням креативних вправ у форматі закріплення та застосування лексичного та граматичного матеріалу конкретного заняття.

Принцип активізації комунікативних резервів передбачає створення викладачем креативної комунікативної обстановки та формування творчого мислення у студентів, схильність до символічного, асоціативного мислення, уміння побачити у простому складне, а у складному – просте.

Принцип амбівалентності суджень реалізується у складанні завдань та вправ та у контролі навчання. Завдання до вправ повинні містити в собі завдання, при пошуку рішення якого від

студента потрібно формування оригінальної ідеї, при цьому не повинно бути правильних та неправильних варіантів відповідей. Кожна відповідь унікальна і правильна по-своєму. Такий підхід руйнує логічне (конвергентне) сприйняття, що, своєю чергою, сприяє активізації швидкості продукування іноземної мови студентів. Концептом цього принципу є перевага креативного (дивергентного) мислення над логічним.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що практична реалізація креативності можлива з урахуванням деяких вимог щодо процесу навчання. Це перш за все створення здорового психологічного клімату в колективі, клімату взаємної довіри та розуміння. Це завдання має вирішуватись педагогами. Умови розвитку креативності взаємопов'язані із взаємодією між студентським колективом. Ці принципи припускають таке: захоплення кожною ідеєю, аналогічне захоплення першим кроком дитини, тобто воно передбачає позитивне підкріплення всіх ідей та відповідей; використання помилки як можливості нового, несподіваного погляду щось звичне; ство-

рення клімату взаємної довіри, прийняття інших, психологічної безпеки; забезпечення незалежності у виборі та прийнятті рішень з можливістю самостійного контролю за власними поступами.

У зв'язку з цим ми приходимо до наступного твердження, що три основні компоненти креативного мислення (швидкість, гнучкість, оригінальність) є показниками контролю самостійної роботи у навчанні іноземних мов, тобто. швидкість, як кількість ідей, що генеруються за певний проміжок часу, є показником одиниць, фраз, словосполучень та пропозицій у процесі контролю на заняттях з іноземних мов; гнучкість, як швидкий перехід від ідей однієї тематики, що генеруються, в область ідей іншої тематики, є показником швидкого переходу від однієї комунікативної тематики в процесі спілкування в іншу в процесі контролю на заняттях з іноземних мов; оригінальність, як неповторність, індивідуальність і безпосередність ідеї, що генерується, є показником неповторності, індивідуальності та безпосередності вирішення комунікативних завдань (комунікативних вправ) у процесі контролю на заняттях з іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васюков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект): навч. посіб. Харків : Скорпіон, 2000. 328 с.
2. Курочкіна В. С. , Теплухіна Н. О. Розвиток критичного мислення на заняттях з іноземної мови. *Англійська мова та література*. 2017. № 3(517). С. 3–7.
3. Нічкало Н.Г. Розвиток професійної освіти і навчання в контексті європейської інтеграції. *Педагогіка і психологія: Вісник АПН України*. 2008. № 1 (58). С. 57-69.
4. Ніколаєнко О.В., Ушата Т.О.. Інформаційні та комунікаційні технології моделювання процесу навчання іноземної мови у немовному ВНЗ. Наукові праці. *Серія : Педагогіка, психологія і соціологія*. Вип. 5 (155). Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ». 2009. 368 с.
5. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. та ін. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / За ред. О.М. Пехоти. К.: А.С.К. 2003. 255 с.
6. Creativity in the English language classroom, Alan Maley, Nik Peachey, British Council, – 2015. 112 p.
7. Ennis, R. H. Critical thinking: What is it? *Philosophy of education*. 1993. pp. 76–80.
8. Guilford L., Hoepfher R. The analysis of intelligence. New-York. 1971. 514 p.

REFERENCES

1. Vaskov Yu.V. Pedagogichni teorii, tekhnologii, dosvid (Dydaktychnyi aspekt) [Pedagogical theories, technologies, experience (Didactic aspect)]. tutorial. Kharkiv: Scorpion, 2000, 328 p. [in Ukrainian].
2. Kurochkina V. S. , Teplukhina N. O. Rozvytok krytychnoho myslennia na zaniattiakh z inozemnoi movy. [Development of critical thinking in foreign language classes.]. *English language and literature*, 2017, Nr 3(517), pp. 3-7 [in Ukrainian].
3. Nychkalo N.H. Rozvytok profesiinoi osvity i navchannia v konteksti yevropeiskoi intehratsii. [Development of professional education and training in the context of European integration.]. *Pedagogy and psychology: Heraldof the APN of Ukraine*, 2008, Nr 1 (58), pp. 57-69 [in Ukrainian].
4. Nikolaienko O.V. Informatsiini ta komunikatsiini tekhnologii modeliuvannia protsesu navchannia inozemnoi movy u nemovnomu VNZ [Information and communication technologies for modeling the process of learning a foreign language in a non-linguistic university]. *Scientific works. Series: Pedagogy, psychology and sociology*. Ed. 5 (155), Donetsk: State Educational Institution "DonNTU", 2009, 368 p. [in Ukrainian].
5. Piekhota O.M., Kiktenko A.Z., Liubarska O.M. ta in. Osvitni tekhnologii [Educational technologies]. *Educational method manual / Under the editorship*. K.: A.S.K, 2003, 255 p. [in Ukrainian].
6. Creativity in the English language classroom, Alan Maley, Nik Peachey, British Council, – 2015. 112 p.
7. Ennis, R. H. Critical thinking: What is it? *Philosophy of education*. 1993. pp. 76–80.
8. Guilford L., Hoepfher R. The analysis of intelligence. New-York. 1971. 514 p.